

KADIN SÜNNETİ: KÜLTÜREL DAYANAKLARI VE YOL AÇTIĞI SORUNLAR

Senem SOYER (*)

Öz

Bu çalışmada Afrika ülkelerinde yoğun olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde günümüzde de uygulanmaya devam edilen kadın sünneti ele alınıp incelenmiştir. Bu konu gerçekte doğrudan bir ilgisi bulunmamasına karşın en çok gelenek ve din kavramları ile ilişkilendirilmiş ve anla gelmiştir.

Bu makalede öncelikle sünnet kelimesinin tanımı yapılmış, kadın sünnetinin ortaya çıkışı hakkında bilgi verilmiştir. Ülkeden ülkeye değişiklik gösteren uygulamadaki farklılıklara değinilmiş, konu sosyolojik açıdan da ele alınmıştır. Kadın sünnetinin zararları bilindiği halde uygulamanın devamını sağlayan etkenler üzerinde durulmuştur. Kadın sağlığına olumsuz etkileri belirtilmiştir. Ayrıca, uygulama hakkında toplumun bilinçlendirilmesi için yapılan hukukî düzenlemelere ve uluslararası alanda gerçekleştirilen bilimsel çalışmalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Sünneti, Afrika, Kadın Hakları, Din, Kadın Sağlığı.

Female Circumcision: Cultural References and Concerns it Raises

Abstract

In this study extensive areas of Africa in various parts of the World and today continue to apply these issues have been investigated.

This issue has nothing to do with realty ,although most are associated with tradition and religion. In this article first definition of the word circumcisions made . Information is given about the emergence of female circumcision.The differences in structure ranging from a country to a country are referred to from a sociolocigal perspective is discussed. Focused on factors which has although known it is lossed provide to continuation of application. It is negative effects on woman health were defined in this essay.

In additionaly, it is included in legislative regulations made to lead to social awareness and scientific researches carried out internationally.

Keywords: FGM, Africa, Woman Rights, Religion, Woman Health.

*) Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim-Tercümanlık Ana Bilim Dalı, (e-posta: senemsoyer@gmail.com).

Giriş

Birçok toplum ve kültürde kadına karşı şiddet, geçmiş zamanlara göre farklı teza-hürlerle olsa da günümüzde halen devam etmektedir. Kadınlar şiddete daha çok bedenen maruz kalmaktadırlar. Kadın sünneti gerçeği, kadına şiddetin başka bir boyutu ve en ağır şekillerinden biridir.

Sünnet ifadesinin kelime olarak Arapça ve İngilizce farklı karşılıkları vardır. Kusur anlamına gelen ‘îzâr, azaltma ve küçülme anlamında hafd kelimeleri Arap dili âlimlerinin kullandığı kelimelerdir. Bunun yanı sıra genel olarak tahûr, tahâre kelimeleri de sünnet karşılığı olarak kullanılan kelimelerdir. Avrupa dillerinde ise sünneti karşılamak üzere ortak bir kelime kullanılmaktadır: Circumcision (es-Sâhiliyye, 2012, s. 19-20).

Sünnet terimi, kadın genital organının mutilasyonu için de erkek sünneti için de kullanılan bir ifadedir. Ancak kadını sakat bırakan bir uygulama olan kadın sünneti ile organın kendisine zarar vermeden sünnet derisini kesip çıkarma işlemi olan erkek sünneti arasında benzerlik söz konusu değildir (İlkaracan, 2006, s. 265). Burada erkek sünneti bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuş ve zararları ve uygulama pratikleri bakımından kadın sünneti incelenmiştir.

Kadın sünnetinin ortaya çıkışı ile ilgili az miktarda bilgi bulunmakla birlikte ilk olarak milattan önce Mısır’da bazı kadın mumyalar üzerinde gözlemlenen ve duvar resimlerinde ayrıntılı olarak resmedilen sünnet vakası, bu geleneğin çok eskilere dayandığını ve uzun yıllardır devam ettiği görüşünü desteklemektedir. Tarihçi Herodot 5. yüzyılda Fenikeliler, Hititler ve Etiyopyalıların sünneti uyguladığını belirtmektedir. Ayrıca sünnetin Afrika’nın tropikal bölgeleri, Filipinler, Yukarı Amazon kabileleri ve Avustralya’da Arunta kabilesi kadınları tarafından da uygulandığı elde edilen bilgiler arasındadır (<http://www.unfpa.org/gender>).

Sünnet uygulaması Arapçada “tahare” yani temizlik işlemi olarak da anılmaktadır. Tarihçi Herodot, temizlik ve sünnet uygulamasının birbiriyle ilişkisi hakkında; “yeryüzündeki bütün halkların üreme organları da dâhil aynı şekliyle kalıyorken, eski Mısırlılar bunu nereden öğrenmiş” diye sormaktadır. Ayrıca eski Mısırlılarda temizliğin güzellikten önce geldiğini de vurgulamıştır (<http://alawan.org>, ez-Ziyb, 24 Nisan 2012).

Bu çalışmanın inceleme konusu olan sünnet ifadesi ile sadece kadın sünneti kastedilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de hiç yer almamasına rağmen İslam Dini ile özdeşleştirilerek günümüzde de halen etkin bir biçimde sürdürülen kadın sünneti geleneği, aslen Afrika kabile dinleri ile ilgili bir olgudur. Ayrıca kadın sünnetinin uygulandığı ülkeler bağlamında inanç sistemleri açısından görülen farklılıklar sünnetin İslam dini dışında farklı kültürlerde de kültürel bir olgu olarak var olduğunu göstermektedir. Bu itibarla Afrika İslam ülkelerinde kadın sünneti geleneğinin Afrika kabilelerinden geldiğine dair bir görüş vardır. Kadın sünneti ile ilgili İslam öncesi bazı Afrika Animist topluluklarında uygulanan bu geleneğe Yoruba¹ ve Bakango kabilelerinde en üst düzeyde rastlanmıştır. Buna ek

1) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Düzenleyenler: Bettina Shell-Duncan, Ylva Hernlund, *Female “Circumcision” in Africa: culture, controversy, and change*, London, Lynne Rienner Publishers, s. 73-94.

olarak Mısır'da 18. Sülale zamanında Yukarı Mısır'da Nubiya bölgesinde kurulu bulunan ve zenci firavunların hâkim olduğu Huş Krallığı döneminde de çok geniş kapsamlı olarak uygulandığı bilinmektedir. İslam dini, Afrika'da Animist topluluklar arasında yayılırken karşılıklı etkileşimler yoluyla kadın sünneti geleneği İslamiyet'in bazı mezheplerine nüfuz etmiştir. Din değiştirerek İslam ile tanışan ve kadın sünneti uygulamasını devam ettirmek isteyen Afrikalı kabile liderlerinin bu pratiği İslam ile ilişkilendirmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak akıllarda bu uygulamanın İslam dini gereği olduğuna dair bir inanç oluşmuştur (İlkkaracan, 2011, s. 271).

Kadın sünneti yaygın olarak Afrika ülkelerinde uygulanmasına rağmen tarihsel süreç incelendiğinde Arap yarımadası, Asya, Avustralya, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde de görülmektedir. (<http://www.munfw.org>) Amerika Birleşik Devletleri ve batı Avrupa'da histeri, epilepsi, mastürbasyon, lezbiyenlik, seks düşkünlüğü ve zihinsel bozukluklar gibi bazı kadın hastalıklarını tedavi etmek için uygulandığı elde edilen bilgiler arasındadır (<http://www.unfpa.org>).

Konu ile ilgili araştırmalar yapan sosyal bilimcilerin farklı ancak birbirini destekler görüşleri ve çalışmaları vardır. Bunlar arasında kadın sünnetinin Neolitik çağ öncesine dayandığı, Mısırlıların sünneti kadın akrabalar ve kölelerinin hamile kalmalarını önlemek için uyguladıkları ve Arap yarımadasında İslamiyet'ten önce de yaygın olduğu yönünde görüşler vardır (Hayes, 1975,s.621).

Kadın sünneti geleneğinin ortaya çıkışı ve yayılması ile ilgili diğer bir husus da ekonomik ve coğrafi şartların oluşturduğu zemindir. Afrika'dan Asya'nın iç kısımlarına kadar uzanan sert iklim değişikliklerinin demokratik ve barışsever anaerik toplumun yerini ataerik topluma bırakması süreci hızlandırmıştır. Nevâl es-Sa'dâvî'nin de belirttiği gibi; Firavunlar döneminde Mısırlı kadınlar hem devlet hem de din alanında önemli mevkiilerde yer almaktaydılar. Yapılan araştırmalar da en eski pagan tanrılarının kadın olduğu görüşünü desteklemektedir. Ancak kadınların tanrıçalık dönemleri ataerik toplumlar ve feodalitenin ortaya çıkışından öncedir. İlkel tarım toplumlarındaki kadınlar toplumsal ve siyasal konumlarını korumayı başarabilmişlerdir. Ancak tarımın gelişmesi ile besin ve geçim kaynağı halini alması özel mülkiyeti doğurmuştur. Sınıflaşmanın artması ve yaşanan gelişmeler kadınların konumlarında bozulmalara yol açmış ve eski saygınlık ve itibarlarını kaybetmelerine sebep olmuştur. Tüm hiyerarşik sistemlerde alt basamaklara doğru itilmişlerdir (es-Sa'dâvî, 1991, s.119-123).

Nevâl es-Sa'dâvî ve Esmâ ed-Darîr'in bu konu hakkındaki çalışmaları² ilk elden ve güvenilir bilgilere ulaşmayı sağlamış, evrensel boyutta bir farkındalığı mümkün kılmıştır. Bununla birlikte sünnet, feminist bilinç ve uluslararası kadın sağlığı hareketinin gelişimi ile büyüyen bir algı olmuştur (Gordon, 1991, s. 3-4).

Özellikle son yıllarda sünnet, kadın sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle birçok sivil toplum örgütü tarafından gündeme alınan bir konu olmuştur. Birleşmiş Milletler

2) Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/sudan/clitoridectomy-and-infibulation> 09.01.2014

Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) konu ile ilgili çalışmaları ancak 1975'li yıllardan sonra başlayabilmiş ve 1980'li yıllardan sonra göçler aracılığıyla Avrupa'da da görülen bu uygulamayla mücadele etme boyutuna taşınmıştır. Son yıllarda insan hakları ihlalleri kapsamında Batı toplumunun ve medyasının artan ilgisi konu üzerine yoğunlaşmıştır. İslam dini ve Müslüman toplumlar konusundaki bilgi eksikliği ve bu tür geleneksel uygulamaları din ile ilişkilendiren kesimin iddiaları Batı'da bu tür uygulamaların "İslamî" olduğuna dair yanlış kanaati beslemiştir. Kadın sünnetinin uygulandığı ülkelerde ve Avrupa'da yapılan yasal düzenlemeler uygulamayı durdurmaya başaramamış, hatta bu konuda yasadışı yollara başvurulmasının önünü açmıştır.

Mevzuatlar Açısından Kadın Sünneti

Kadın sünneti ile ilgili uygulamalar ülkeden ülkeye değişmektedir. Ancak genel olarak Afrika ve Ortadoğu'da içlerinde Gambiya ve Güney Afrika'nın da olduğu 26 ülkede sünnet, kanun ve kararnameler ile yasaklanmıştır. Bu uygulamayı durdurmak ve çocukları korumak için yasak getiren yasalar da kabul edilmiştir. Örneğin Mısır'da 1996 yılında hastanelerde kadın sünneti yasaklanmış ve yapıma oranında az da olsa bir düşüş gözlenmiştir. Ancak elde edilen araştırma sonuçları uygulamanın %85 oranında devam ettiğini ortaya koymuş ve ardından devlet, kadın sünnetini tamamen yasaklamıştır. Burada şu bilgiye değinmek gerekir ki; Mısır'da da kadın sünnetinin yasaklanmasına rağmen zorunlu hallerde uygulanabilirliği –ki bu zorunlu hallerin net bir tanımı yoktur- geleneğin devam etmesine olanak sağlamıştır.

Bu konuda ülkeden ülkeye kadın sünneti ile ilgili mevzuatların değiştiği görülmektedir. Örneğin; Moritanya'da sağlık personeli tarafından, kadın sünnetinin devlete ait sağlık kuruluşlarında uygulanması kanunen yasaktır. Ayrıca Moritanya, Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti, Kanada ve Amerika'nın içinde olduğu Afrika ülkeleri dışındaki ülkelerde reşit olmayanlara yapılması yasaktır. Bunun yanı sıra kadın sünnetine her yaşta yasak getiren yasalar da Afrika ülkelerinin çoğunda kabul edilmiştir. Bu cezalar Burkina Faso'da sadece sünneti uygulayanlara değil bunun yapıldığını bilen ancak rapor etmeyen herkese yöneliktir. Kenya'da 2011 yılında küçüklerden yetişkin kadınlara kadar dokunulmazlık fıkrası eklenerek 2001 yasası genişletilmiştir. 29 ülkeden 24'ünde kadın sünneti ile ilgili kararnameler; Benin 2003, Burkina Faso 1996, Orta Afrika Cumhuriyeti ilk olarak 1966'da daha sonra 1996'da, Çat 2003, Cibuti ilk olarak 1995 daha sonra 2009 yılında, Mısır 2008, Eritre 2007, Etiyopya 2004, Gana ilk olarak 1994 daha sonra 2007, Gine ilk olarak 1965 daha sonra 2000 yılında, Moritanya 2005, Nijer 2003, Nijerya'nın bazı eyaletlerinde ilk olarak 1999 daha sonra 2006 yılında, Senegal'de 1999, Somali'de 2012, Sudan'ın bazı eyaletlerinde 2008 ve 2009 yıllarında, Uganda 2010, Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti 1998 ve Yemen'de 2001 yılında tarihlerinde yasallaştırılmıştır.³

3) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Unicef, Female Genital Mutilation/Cutting: A Statistical Overview and Exploration of the Dynamics of Change, New York, 2013.

Burada kadın sünnetinin dini boyutunu ele almak gerekirse; semavi dinlerin hiçbirinde yer almadığı bilinmektedir. Ancak kadın sünneti konusunda sahih olmayan hadislerden de bahsedilmektedir. Bu uydurma hadislerden birinde Hz. Muhammed (sav)’in Medine’de kızları sünnet eden bir kadını çağırarak “fazla derin kesme, çünkü bu kadın için haz vesilesidir, eşi için de daha makbuldür” şeklinde uyardığı aktarılmaktadır (es-Sâhiliyye, 2012, s. 190). Ayrıca Ebu Hureyre’den aktarılan diğer bir şekliyle “fitrat beştir: sünnet olmak, etek tıraşı olmak, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altını yolmak/temizlemek” (Ali, 2009, s. 102). Bu ifadede açıkça kadın sünneti ile ilgili olmadığı, yoruma dayalı olarak bir görüş bildirildiği belirtilmektedir. Bu uygulamayı dini gerekçelere dayandıranlara karşı çıkanlar bu muhalif görüşlerini yine Kur’an kaynaklı açıklama yoluna gitmektedirler. Bu bağlamda Kur’an-ı Kerim ayetlerinden örnekler vererek (Furkan:2, Nur:115, Rum:30, Âli İmrân: 6...) İslam dininin kaynağı olan kutsal kitaba başvurmuşlardır (es-Sâhiliyye, 2012, s. 90).

Kadın sünnetinin İslam tarafından yasak oluşunun en iyi argümanlarından biri Kur’an’ın ve Nebevî Sünnetin fitrata aykırı uygulamaları reddediyor olmasıdır. Bu çerçevede kadın sünneti konusu Kur’an-ı Kerim’in düşünce sistematiğine ters düşmektedir (es-Sâhiliyye, 2012, s. 91).

Dini açıdan değerlendirirken bu görüşlerin karşıtı olan ve dini dayanaklara dayandırılan, İslam dünyasında saygın kişi ve kurumların fetvalarını da eklemek gerekir. Kadın sünnetinin İslam dininde yasal olduğunu ve yasaklanmasının uygun olmadığını belirten fetvalardır (Ali, 2009, s. 245-249).

Tıbbî Açıdan Kadın Sünneti

Kadın sünneti uygulaması, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte bebeklik döneminden başlayarak 13-14 yaşlarına kadar herhangi bir dönemde gerçekleştirilmektedir. Sünnetin yapıldığı ülkelerin yarısında yaklaşık olarak 5 yaşından önce, daya⁴ olarak isimlendirilen kadınlar tarafından ve genellikle de genital bölge uyuşturulmadan bıçak, tıraş bıçağı, keskin cam parçaları, keskin teneke kenarı gibi steril olmayan aletler kullanılarak yapılmaktadır. Yaranın tutturulmasında akasya ağacı dikenleri, kemik çiviler, iğne, hayvan kıllarından elde edilen yada deri iplikler kullanılmakta, daha sonra kız çocuğu ayağa kaldırılarak bacakları dizden kalçaya kadar bitişik olarak sıkıca sarılıp sünnetlinin birkaç hafta hareket etmeden yatması, idrarını ve dışkısını yattığı yerde yapması sağlanmaktadır. Sünnet sırasında daya dışında, kız çocuğunun etrafında toplanan kadınlardan bazıları kız çocuğunun kollarını, bacaklarını sıkıca tutar, bazıları kıpırdamaması için omuzlarından bastırır. Dilini yutmasını veya ısırmasını engellemek için kızın ağızına bir bez veya sopa yerleştirilir; diğer kadınlar tarafından da çığlıkları basturmak için def çalınıp yüksek sesle şarkılar söylenir. Kadın sünnetinin üç çeşit uygulama biçimi vardır. Bunlardan ilki klitoris tümüyle kesilmesi (clitoridectomy), ikincisi klitoris ile birlikte yakın çevresindeki küçük ve bir kısım büyük dudakların kesilmesi (excision) ve diğeri de klitoris ile birlikte

4) Daya: yerel ebe, sünnet uygulamasını yapan kadın.

küçük ve büyük dudakların neredeyse tümüyle kesilmesi, açık yaranın dış çeperlerinin bir araya getirilerek yaranın tümüyle dikilmesi, sadece idrar ve aybaşı kanamasının akabileceği ve ancak küçük parmak genişliğinde olan bir açıklık (infibulation) bırakılmasıdır (<http://www.munfw.org>). Bu uygulamalar dışında Dünya Sağlık Örgütü; delme, dağlama, kazıma, vajinanın içine kanama sebebi olan çeşitli bitkiler yerleştirme veya bazı Müslüman topluluklarda “sünnet/sunna” denilerek klitorisin bir şekilde işaretlenmesi gibi kadının cinsel organına yapılan müdahaleleri de dördüncü uygulama şekli olarak mücadele edilmesi gereken sünnet kapsamına almıştır (<http://www.kadinmedya.com>). Yapılan kadın sünneti uygulamaları kültürel içerikli olup sağlık açısından da hiçbir gerekliliği ve tedavi edici özelliği yoktur (<http://www.munfw.org>).

Kız çocuklarına bir şölen edasıyla sunulan sünnet, büyümenin ve kadınlığa atılan adımın gereği olarak bilinmektedir. Onlara buna yönelik olarak hediyeler, elbiseler ve eğlenceler vaat edilmektedir. Hayatlarının en kötü deneyimini yaşarken az çığlık atan kızlar takdir edilirken, çok çığlık atanlar ise acıları ve utançlarıyla yalnız bırakılmaktadır. Bu uygulama ile birlikte kadınlığa adım atan çocuklar ve genç kızlar artık hayatları boyunca tekrar tekrar deneyimlemek zorunda kalacakları acı dolu bir döneme de başlangıç yapmaktadırlar. Sünnetli kadınlarda doğumu kolaylaştırmak için doğum esnasında sünnet bölgesi yarılmakta, doğumdan hemen sonra yeniden dikilmektedir. Böylece kadınlar, çocuk sayıları kadar sünnet olmakta, aynı acıları defalarca aynı yoğunlukta yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Kadın sünnetinin sağlık açısından daha pek çok sakıncaları vardır. Kız çocukları ve kadınlar uyuşturulmadan ve birçok işte kullanılan ve steril olmayan araçlar ile yapılan müdahalenin hemen ardından kan kaybına bağlı şok, kansızlık, kan zehirlenmesi, enfeksiyonlar, idrar yaparken yaranın yanması sebebiyle idrar tutma ve bunun yarattığı sorunlar, tetanos ve HIV/AIDS bulaşması gibi sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca sünnet, kadınlarda idrar yapma zorluğu, idrar kaçırma, sık tekrarlayan idrar yolları iltihabı, kronik vajinal enfeksiyonlar, kistler, fistüller, cinsiyet organı çevresinde aşırı duyarlılık veya tümüyle his kaybı ve regl sorunlarına yol açmaktadır. Hamilelik ve doğum sırasında, kadının ve bebeğin hayatını tehlikeye atan zorluklar, bağırsaklarda ve idrar torbasında yaranmalar da bu olumsuzluklara eklenebilir. Doğumlar nedeniyle defalarca sünnet olma durumunda kalan kadınlarda kansızlık, depresyon, endişe ve kâbus görme gibi ömür boyu süren fiziksel ve ruhsal sorunlar da oluşabilmektedir. Ayrıca sünnetten kaynaklanan kanama, tedavi edilmesi için yaranın üzerine kül konularak ya da hasta buzlu su havuzuna oturmaya mecbur bırakılarak yapılmaktadır. Dr. Ahmet Şevkî el-Fencerî'nin de belirttiği gibi kadın sünnetinin, bu uygulamaya maruz kalan kadınlar üzerinde sosyolojik, psikolojik, cinsel ve sağlık sorunları açısından zararları olduğu ispatlanmıştır (<http://www.qaradawi.net>).

Sosyolojik Açıdan Kadın Sünneti

Kadın sünnetinin birçok sosyolojik, psikolojik ve dini gerekçelerle şekillendiği açıkça görülmektedir. Bu uygulama kadın bekâreti, aile onuru, kadının cinselliğini kontrol

altında tutma ve manevi yönden temizlenme gibi inançların, değerlerin ve davranışların zihinsel haritasıdır (“IOPTWH Raporu”, t.y., s.1).

Kadınların sünnet edilmesinin görünen sebepleri farklı olsa da asıl amaç isteyerek ya da istemeyerek kadının seks yapmasını önlemektir. Kadın sünneti uygulamasını yapanlar nezdinde bunu yapmakla iki yönlü bir kazanım sağlanacak; hem kadının iffeti ve namusu hem de toplumun düzeni ve ataerkil yapı korunmuş olacaktır. Sünnet, uygulandığı toplumlarda bekâretin sembolü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kadının namusunu koruyamama ihtimaline karşı hem kendi onurunun hem de mensubu olduğu ailenin haysiyet ve şerefine garanti altına alınması için sünnet kaçınılmaz bir uygulamadır (Hayes, 1975, s. 627).

Bu kültürlerde evinin duvarları arasına belli başlı ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmek üzere hapsedilen kadınların çok geniş bir hareket alanı da olamamaktadır. Genellikle kadına atfedilen bütün roller bir erkekle olan ilişkisine göre adlandırılmakta, kadın bir erkeğin ya kızı ya eşi veya annesi olarak anılmaktadır. Ayrıca Arap kadınının toplumsal alanda sıklıkla yer alması olumsuz çağrışımlara neden olabilmektedir. Kadın üzerinde sürdürülen bu denetim ve baskı uygulamaları ancak eleştirel bakışları ve doğabilecek olumsuz durumları önlemek içindir, görüşü savunulmaktadır (Hayes, 1975, s. 623). Burada şunu da eklemek gerekir ki; Hayes’in bu görüşleri, bazı Arap ülkelerinde dini referanslı değil, örfi uygulamaların etkisi altındadır.

Kadın sünneti bir insan hakları ihlalidir. Kadınların çocuk yaşta kendilerine sorulmadan bütün hayatlarını ilgilendiren bir konu ile ilgili din (!), gelenek-görenek ve sağlık (!) gibi çeşitli konu başlıkları altında bir eziyete tabi tutulmalarının hiçbir hukuki açıklaması ve gerekçesi yoktur. Bu kadın hakları ihlalini aynı zamanda çocuk hakları ihlali olarak da yorumlamak mümkündür. Çocuk yaşta ciddi bir travma ile karşılaşmaktadır. Buna mukabil kültürel baskı sonucu uygulama aileler tarafından bir şölen havasına sokulmaktadır. Tıbbi açıdan hiçbir gerekçe ve geçerliliği bulunmayan bu müdahalenin iş bilmez eller tarafından uygulanıyor olması da ölümle sonuçlanan vakaları artırmaktadır. “Kadın olmak”, “kadınlığa ilk adım” gibi çeşitli şekillerde adlandırılan uygulama aslında kadın olmak uğruna kadınlıktan vazgeçmektir. Kadınlar, çocukluklarını yaşarken birdenbire istemedikleri, tercih etmedikleri bir uygulamaya maruz kalıp hayatları boyunca ruhsal, cinsel ve psikolojik yönden taşımak zorunda oldukları birçok yaraya sahip olmaktadır.

Uygulamanın devam etmesinin altında kişilerin toplumun gelenekleri doğrultusunda kabul görme arzusu, sosyal statü edinme isteği, bekâreti koruma, evlilik şansını artırma, görünüşün daha temiz ve düzgün olması, işlemin kadınlığa adımın sembolü kabul edilmesi ve dini kurallara bağlılığın işareti olarak görülmesi gibi gerekçeler yatmaktadır. Kadın sünnetinin uygulandığı toplumlarda “sosyal onay” denilen bir durum ortaya çıkmaktadır. Sünnetli kadının evlilik çağına geldiğinde tercih edilir olması, sosyal konumu ve kendisine duyulan saygı bu uygulamayı devam ettiren önemli etkenler olarak rol oynamaktadır (“UNICEF Raporu”, 2011, s. 6). Tüm yasaklama ve uyarılara karşın evlerde yapılmaya devam edilen bu uygulama konusunda aile büyükleri ve onların sözlerinin

kanunlar ötesinde bir geçerliliği olduğu da ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan kadın cinselliğini kontrol altına almak ve ataerkil düzenin devamını sağlamak amacıyla yapılan bu uygulama, kadın bedeninin de toplum tarafından bir ayıp ve kusur olarak algılandığının bir işareti olması bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu uygulamanın dışında kalabilmiş kadınlar açısından da durum ne yazık ki mutluluk verici değildir. Onlar da aile ve kabilelerine ihanet etmiş, evlenilmeyecek, hayat kadını statüsünde kabul edilen sosyal hayatın dışında kalan kadınlar olmuşlardır. Sünnet olmak toplumun kabul ettiği iffetli kadın olmanın şartlarından biridir.

UNICEF raporuna göre bugüne kadar 125 milyon civarında kadın sünnet edilmiştir ve 30 milyona yakın kız çocuğu sünnet edilme tehlikesi yaşamaktadır. Her yıl 3-10 yaş arası kız çocukları bu işkenceye maruz kalmaktadırlar. Mısır başta olmak üzere Sudan, Etiyopya, Nijerya, Kenya, Endonezya, Malezya ve Somali kadın sünneti geleneğini uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır. Suriye, Irak ve İran'da az da olsa rastlanmakla birlikte göçler sebebiyle Avrupa, Kanada, Amerika ve Avustralya'da da görülmektedir.

Zararlarının belirtilmesine karşın uygulamanın devam etmesine kültür ve buna bağlı duygusal davranışlara bağlamak mümkündür. Kadın sünnetinin en yaygın olduğu ve en ağır şeklinin uygulandığı Sudan açısından durum incelenirse; uygulamanın bu kültürdeki en hassas konularından biri olduğu görülecektir. Aile şerefi ve onurunun kadının bekâretine bağlı olduğu Sudan toplumunda sünnetli olmak bir mühür özelliği taşımaktadır. Sudan toplumunda kadın fiziksel ya da sembolik şekilde bakire olmalıdır ve bu da sünnet ile mümkündür (Hayes, 1975, s. 617-633).

Müslüman toplumlarda dini referanslar bakımından yanlış olmasına rağmen örf olarak yaygın olan, kadının fitne aracı olduğu ve kontrol altında tutulması gerektiği görüşü, kadın sünnetinin uygulandığı ülkelerde geleneğin devam etmesi hususunda etkin rol oynamaktadır. Sünnetsiz kadınların hayat kadını olarak algılandığı bir toplumda, ailenin en yetkili karar merkezi büyükanneler de sosyal açıdan vazgeçilmez bir kültür olarak gördükleri bu uygulamayı devam ettirmektedirler. Aile adına bir onur ve gurur meselesi olacağından torunlarını kendi elleriyle dayalara teslim etmektedirler.

Nevâl es-Sa'dâvî'ye göre kadın sünneti uygulamasının başlaması ve sürdürülmesinde ekonomik sebepler önemli rol oynamaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında kadınların baskı altına alınmaları ataerkil düzene geçiş ile başlamıştır. Toplumun ekonomik çıkarları, ataerkil düzenin ahlaki ve dini değerleri birbirleriyle örtüşmüş ve desteklenmiştir. Tarih araştırmaları göstermektedir ki kadına bekâret kemeri takılması, sünnet edilmesi ve diğer şiddet uygulamaları kadının cinselliğine yönelik bazı baskılayıcı biçimleridir. Kadın cinselliğini engellenmek amaçlanmış ve ekonomik sebepler dışında cinselliği yaşamasına izin verilmemiştir. Ayrıca diğer bir iktisadi sebep olarak bu işten geçim sağlayan dayalar ve hekimleri de unutmamak gerekir. Özellikle Sudan'da evlilik, doğum, boşanma ve yeniden evlenme gibi çeşitli sebeplerle kadının defalarca işleme maruz bırakılması da sünnet uygulayıcıları açısından ekonomik boyutlarını gözler önüne sermektedir (<http://www.ahewar.org>, ez-Ziyb, 9 Ocak 2013). Ayrıca düğün gecelerinde de dayalara ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir.

Sonuç

Sünnet konusu, kadın cinselliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bu ilişki toplumun hassasiyetlerinden olan din ve siyaset kavramları ile birlikte, az gelişmiş ülkelerde daha belirgin olarak öne çıkmaktadır. Bedenen ve zihnen sünnet edilen kızlar, düşünme, anlama ve yargılama yetileri olmaksızın sömürüye açık hedefler haline getirilmektedirler.

Kadın sünnetinin devam etmesinde kişinin kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik durumları en büyük etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasına estetiksel kaygıları da eklemek mümkündür. Ayrıca gelenekler ve din olgusunun güçlü bir teşvik aracı olduğu belirtilmektedir (Essak, Sailo & İllahe, 2011, s. 11). Bu görüşe ek olarak, batıda Müslümanların çoğu ve akademisyenler, sünnetin dinden çok kültür ile ilgili olduğunu savunmaktadırlar. Zira İslâm dininin sahih ve müselleme referansları kadın sünnetini onaylamamaktadır. Bu doğrultuda İslâm fikhî sadece hitân adı ile bilinen ve erkek çocukları ile ilgili sünneti meşru saymaktadır. Ne var ki özellikle birçok Afrika ülkesinde kadın sünnetinin dini gerekliliklerden kaynaklandığı şeklinde dinin manüpile edildiği görülmektedir (Osten-Sacken & Uwer, 2007, s. 29).

Kadın sünneti ile mücadele konusunda toplumun bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Halkın hem dini hem de tıbbî açıdan eşzamanlı olarak sürdürülen bilinçlendirilme sürecinde bu konuda kadın hakları yasal yollardan ve hukuki yaptırımlar ile koruma altına alınmalıdır.

Mısır müftülüğü, yaptığı açıklamalarla kadın sünnetine karşı olduklarını ve dini olarak bu uygulamanın bir hükmü bulunmadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı da kadın sünnetinin dinin cevaz vermediği bir işlem olduğunu ifade etmektedir. Burada Nevâl es-Sa‘dâvî’nin şu açıklamaları konu hakkında hem dini hem de tıbbî açıdan önemlidir: Din, kadın-erkek bütün insanlar için sağlık, sevgi, adalet, eşitlik ve doğruluk kavramlarını içermektedir. Burada kadınların ve kızların bedenlerini sakatlamak ve hasta etmek isteyen bir dinin düşünülmesi mümkün değildir. Din, Allah’ın yarattığı bir organı kesmeyi nasıl olur da emreder? Allah hiçbir şeyi ve organı rastgele yaratmamıştır (es-Sâhiliyye, 2012, s. 91-92). İslam insan fitratının bozulmasına izin vermemektedir. Erkek sünneti ise fikhî ve sıhhi birtakım faydalar mülâhazasında sahih ve müselleme dini referanslarla sünnet ve vâcib kategorilerinde değerlendirilmiştir.⁵

Bu çerçevede kadın sünneti uygulamasının en yaygın olduğu ülkelerden biri olarak Mısır, konu ile ilgili araştırmalar yapmış, 1920 yılında ilk olarak Mısırlı doktorlar kadın sünnetinin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine işaret etmek için bir bildiri yayınlamışlardır. Bunun yanı sıra 1965 yılında ‘Ayn Şems Üniversitesi’nden iki öğretim görevlisinin sünnet ile ilgili ortak bir çalışması vardır. Çocukken sünnet edilmiş 651 kadını kapsayan bu araştırmanın sonuçları şöyledir:

5) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hakan H. Kadioğlu vdğ., “Dini ve Tıbbî Açıdan Sünnet”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 25, Erzurum, 2006, s. 1-16.

1. Sünnet kadınların sağlığı açısından zararlı sonuçlara yol açan ve genç kızlarda cinsel şoka neden olan bir ameliyattır. Kadınların cinsel zevkin doruğuna (yani orgazma) ulaşma yetisini kısıtlamakta ve cinsel istekte azalmaya yol açmaktadır.
2. Eğitim, kadın sünnetinin uygulanmasını sınırlandırabilir; eğitim görmüş ailelerde kız çocukların sünnet ettirilmesine karşı eğilim yaygınlaşmaktadır. Öte yandan, başat geleneklere boyun eğen ya da klitoris alınmasının kızlarda cinsel isteğin azalmasına ve böylelikle de iffetin korunmasına yardımcı olduğuna inanan eğitim-siz aileler kadın sünneti uygulamasını sürdürmektedir.
3. Kadın sünnetinin dış cinsel organlarda kanser tehlikesini azalttığı yolundaki görüşün hiçbir geçerliliği yoktur.
4. Tüm biçim ve derecelerdeki kadın sünneti, özellikle de Firavun ya da Sudan sünneti olarak bilinen dördüncü derece, iltihap, kanama, ya da idrarın vajinal yoldan çıkışını zorlaştıran idrar yolları hastalıkları gibi çeşitli sorunlara yol açmaktadır.
5. Sünnetli kızlardan masturbasyon eğilimi, Kinsey'in sünnet görmemiş kızlar arasında gözlemlendiğinden çok daha düşüktür (es-Sa'dâvî, 1991, s. 56).

Uluslararası alanda ise sünnet konusu, 1979 yılında Hartum Semineri olarak bilinen Dünya Sağlık Örgütü Kadın ve Çocuk Sağlığını Etkileyen Geleneksel Uygulamalar isimli toplantıda gündeme getirilmiştir. Ayrıca aynı yıl yayınlanan Hosken raporu⁶ ülkeden ülkeye tahmini yaygınlık oranını gösteren ilk belge olmuştur. Bunlara ek olarak 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurul Sözleşmesi'nde, çocukları, zararlı uygulamalara karşı koruma hükümleri içermiştir.

1993 yılında yapılan Viyana Dünya İnsan Hakları konferansında önemli bir dönüm noktası olmuş ve kadın sünneti, kadına karşı şiddetin bir formu olarak sınıflandırılmıştır. İkinci olarak da kadına karşı şiddet konusu uluslararası insan hakları hukukunun yetki alanlarından biri olarak kabul edilmiştir ("UNICEF Raporu", 2013, s. 8).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, yaşları 15 ile 30 arasında değişen kadınlardan %72'sinin 1995 yılı demografik sağlık taramasında aynı yaş grubundakiler arasında %96 oranında sünnet uygulamasının yok edildiğini ortaya koymuştur.

22-23 Kasım 2006 tarihlerinde Kahire'de düzenlenen kadının beden bütünlüğüne yönelik saldırıların yasaklanması konulu toplantıda alınan kararlar da kadın sünnetinin önlenmesi ve uygulamanın kaldırılmasına yöneliktir. Kadınlar genel olarak duygularını gizlemeye yönelik yetiştirilmektedir. Çeşitli baskı biçimlerine maruz kalan kadın, toplum tarafından hem psikolojik hem de fiziksel olarak sünnet edilmektedir yargısına varmak mümkündür.

Unicef raporlarına göre; 2013 Şubat'ta yayınlanan açıklamalarda sünnetin genel olarak daha az yaygın hale geldiği ve küçük nesillerin bu uygulamaya daha az maruz

6) Düzenleyenler: Bettina Shell-Duncan, Ylva Hernlund, *Female "Circumcision" in Africa: culture, controversy, and change*, London, Lynne Rienner Publishers, s. 7-13.

kalacakları belirtilmektedir. Ayrıca uygulamanın sürdürüldüğü 29 Afrika ve Orta Doğu ülkesinde yaşları 45 ile 49 arasında değişen sünnetli kadınların oranı %53 iken, yaşları 15 ile 19 arasında değişen sünnetli gençlerin oranı %36'dır. Buna ek olarak Unicef'in çalışmaları çocukları sadece sünnetten değil ebeveyn şiddetinden de uzak tutmayı kapsayacak şekilde devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2012 yılında sünneti yok etmeye yönelik çok sayıda ilan, kitapçık, araştırma ve raporlar yayınlamıştır (<http://www.unicef.org>).

Çocukların geleceğini tehlikeye atan ve onları etkileyen bu zararlı kültürel ve sosyal uygulamayı yok etmek ancak uygulamayı sürdüren toplumların bütün olarak bunu istemesiyle mümkün olabilecektir. Burada toplumu bilinçlendirme ve eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çocukları korumak için gerekli olanın sünnet ile onları sakatlamak yerine sorunları anlama, çözüme ve baş edebilme yetisinin olduğu yüksek bilinç düzeyi topluma kazandırılmalıdır. Bu zararlı âdet ve geleneklerin bitmesini isteyen aileler de toplumu bilinçlendirmenin yanı sıra toplumun tamamının uymak zorunda kalacağı kanunlar ve cezalar da getirilmesini istemektedirler.

KAYNAKÇA

- es-Sa'dâvî, N. (1991). *Havva'nın örtülü yüzü* (Çev. Sibel Özbudun). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Essak, B., Sailo, E., İllahe, K. (2011). *Teşvîh el-ağdâ' et-tenâsuliyye li'l-inâs.(FGM)*. Africarewo ry (African care women) Helsinki: Tyylipaino.
- Gordon, D. (1991). "Female circumcision and genital operations in Egypt and the Sudan: A Dilemma for Medical Anthropology". *Medical Antropology Quarterly*, New Series, 1(5) (Mar.), 3-14.
- Hayes, R. O. (1975). "Female genital mutilation, fertility control, women's roles, and the patrilineage in modern Sudan: a fonctional analysis", *American Ethnologist*, 4 (2). Sex Roles in Cross-Culturel Perspective (Nov.), 617-633.
- International Organization of Physical Therapist in Women's Health. "Position Statement: Female Genital Mutilation".
- İlkkaracan, P. (2006). *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik* (3. Baskı) (Çev. Ebru Salman). İstanbul: İletişim.
- Kadıoğlu, H. H., vdğ. (2006). "Dini ve tıbbî açıdan sünnet". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 25. Erzurum, 1-16.
- Osten-Sacken, T., Uwer, T. (2007). "Is female genital mutilation an Islamic problem?". *Middle East Quarterly*, Winter, 29-36.
- Sâmi 'Avd ez-Zîyb ebu es-Sêhiliyye, (2012). *Hitên ez-Zekûr ve'l-inâs 'inde'l-yehûd ve'l-mesîhiyyîn ve'l-muslimîn el-cedel ed-dînî ve't-tubbî ve'l-ictimâ'î ve'l-kânûnî*. <http://www.sami-aldeeb.com/sections/view.php?id=18&action=publications> 21.01.2014.

Shell-Duncan, B., Hernlund, Y. (t.y.). *Female "Circumcision" in Africa: culture, controversy, and change*. London: Lynne Rienner Publishers.

Sit el-Benât Hâlid Muhammed Ali, (2009). *Hitên el-înâs eş-şer'î* (4. baskı) el-Hartûm: matba'at es-Sidêd.

UNICEF. (2011). Innocenti Research Centre, "ed-dînâmiyyât el-ictimâiyye li't-tağyîr- ed-dînâmiyyât el-ictimâiyye li-teşvîh/betr el-ağdâ' et-tenâsuliyye li'l-inâs". İtaly.

UNICEF. (2013). *Female genital mutilation/cutting: a statistical overview and exploration of the dynamics of change*. New York.

Elektronik Kaynaklar:

<http://www.ahewar.org/debat/s.asp?t=0&aid=340272> 30.12.2013'te alınmıştır.

<http://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/sudan/clitoridectomy-and-infibulation>, 09.01.2014'te alınmıştır.

<http://www.kadinmedya.com/dunya/afrika/kadin-sunneti-ve-cinsellik.php> 05.12.2013'te alınmıştır.

<http://www.munfw.org/archive/50th/who2.htm> 17.03.2012'de alınmıştır.

<http://www.qaradawi.net/library/83/4039.html> 05.12.2013'te alınmıştır.

<http://www.unfpa.org/gender/practices2.htm#7> 23.12.2013'te alınmıştır.

http://www.unicef.org/arabic/media/24327_69636.html 30.12.2013'te alınmıştır.

<http://alawan.org/article11073.html> 14.01.2014'te alınmıştır.